

ISHLAB CHIQRISH JARAYONINING MAZMUNI VA UNING OMILLARI**Usmonov Suxrob Abdurasul o'g'li**

Termiz davlat universiteti Iqtisodiyot fakulteti o'qituvchisi.

Jumayeva Gavhar Ergash qizi

Termiz davlat universiteti "Iqtisodiyot" yo'nalishi 1-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18068121>

Annotatsiya. Ushbu maqolada, ishlab chiqarish jarayoni, bu tushuncha insoniyat hayotiga kirib kelish tarixi va uning rivojlanishi, iqtisodiyotdagi ahamiyati, uning mazmuni tarkibiy qismlari va asosiy omillari nimalardan iborat ekanligi tahlil qilinadi. Shuningdek, ishlab chiqarish omillarining o'zaro bog'liqligi va uning samaradorlikka ya'ni mamlakat rivojlanishi uchun qanchalik tasiri borligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: Ishlab chiqarish, iqtisodiyot, moddiy ne'matlar, nomoddiy xizmatlar, mehnat, tabiiy resurslar, kapital, tadbirkorlik qobiliyati, ishlab chiqarish omillari, mehnat vositalari, qishloq xo'jaligi, sanoat inqilobi, axborot texnologiyalari, talab va taklif, iqtisodiy o'sish, aholi farovonligi, innovatsiya, zavod va fabrikalar, infratuzilma.

Annotation. This article analyzes the production process, the history of the introduction of this concept into human life and its development, its importance in the economy, its content, components and main factors. It also highlights the interdependence of production factors and their impact on productivity, that is, on the development of the country.

Key words: Production, economy, material goods, intangible services, labor, natural resources, capital, entrepreneurial ability, factors of production, means of labor, agriculture, industrial revolution, information technologies, demand and supply, economic growth, public welfare, innovation, plants and factories, infrastructure.

Kirish. Iqtisodiyotda shunday tushunchalar borki ularsiz inson hayotinki tasavvur etib bo'lmaydi. Shu kabi tushunchalardan biri "ishlab chiqarish" hisoblanadi. Ishlab chiqarish orqali insonlar o'z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Umuman olganda ishlab chiqarish - bu insonlar uchun zarur bo'lgan barcha mahsulotlarni va xizmatlarni yaratish jarayonidir. Bu mahsulotlarga kunlik hayotimizda ishlatiladigan inson mehnati yordamida ishlatishga yaroqli bo'lgan barcha narsalar kiradi. Ishlab chiqarish jarayoni ikki asosiy bosqichlardan iborat:

1. Moddiy ne'matlar yaratish - mahsulot ishlab chiqarish;
2. Nomoddiy xizmatlar korsatish - ta'lim, tibbiyot, transport va boshqalar.

Ishlab chiqarishning inson hayotiga kirib kelishi kashfiyotlar davri va mehnat vositalarining paydo bo'lishi bilan boshlangan. Qadimgi odamlar tabiiy boyliklarni to'g'ridan-to'g'ri iste'mol qilish bilan cheklanib qolmay, mehnat qurollarini yaratishni o'rgandilar. Ushbu jarayon tosh asboblardan, olovdan foydalanish va qishloq xo'jaligining rivojlanishi bilan yanada jadallashdi va insoniyat hayotini tubdan o'zgartirdi.

Tadqiqot metodologiyasi. Qadimiy va dastlabki bosqichlar.

Dastlabki vositalar: Insonning birinchi mehnat vositalari - bu toshlar, tayoqlar, suyaklar kabi oddiy tosh qurollari edi. Ular ov qilish, o'simliklarni yig'ish va boshqa oddiy vazifalarni bajarishga yordam bergan. Olovning kashfiyoti: Olovdan foydalanishni o'rganish ovqat pishirish, isitish, himoyalash va qurollarni qayta ishlash imkonini berdi, bu esa ishlab chiqarishning rivojlanishiga katta hissa qo'shdi.

Qishloq xo'jaligi va chorvachilik: Qishloq xo'jaligining rivojlanishi odamlarga o'troq hayot kechirish, ekin ekish va hayvonlarni boqish orqali oziq-ovqatni doimiy manbasini yaratishga imkon berdi. Bu esa o'z navbatida, aholi zichligining oshishiga va yangi-yangi ixtisosliklarning paydo bo'lishiga olib keldi.

Ishlab chiqarishning rivojlanishi.

Mehnat taqsimoti: Ishlab chiqarishning murakkablashishi mehnat taqsimotiga olib keldi.

Odamlar ma'lum bir vazifalar yoki ixtisosliklar bo'yicha ixtisoslashdi, bu esa mahsuldorlikni oshirdi. Sanoat inqilobi: Sanoat inqilobi ishlab chiqarish jarayonlarini yanada o'zgartirdi. Mashinalarning ixtiro qilinishi, zavodlarning qurilishi va energiyadan foydalanish (masalan, bug' mashinasi, elektr energiyasi) ommaviy ishlab chiqarishning boshlanishiga sabab bo'ldi. Axborot texnologiyalari: Zamonaviy davrda axborot texnologiyalari va avtomatlashtirish ishlab chiqarish jarayonlarini yanada takomillashtirib, inson hayotining deyarli barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatmoqda¹.

Ishlab chiqarish iqtisodiyotning markaziy harakatlantiruvchi kuchidir, chunki u tovarlar va xizmatlarni yaratib, talab va taklifni bozor orqali muvofiqlashtiradi. Bu iqtisodiy o'sish, aholi farovonligi, ish bilan ta'minlash va milliy daromadni oshirish uchun zaruriy shartdir. Ishlab chiqarish iqtisodiy rivojlanishning barcha bosqichlarini, ya'ni taqsimlash, ayirboshlash va iste'molni ham qamrab oladi.

Ishlab chiqarishning asosiy ahamiyati:

1. Iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi: Ishlab chiqarish hajmining o'sishi, yangi tovarlar va xizmatlarning yaratilishi milliy yalpi mahsulot (YaIM)ni va iqtisodiy o'sishni oshiradi. 2. Talab va taklifni muvofiqlashtiradi: Bozor iqtisodiyotida ishlab chiqarish talab va taklifni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi, bozorning samaradorligini ta'minlaydi. 3. Aholi farovonligini oshiradi: Ishlab chiqarishning kengayishi yangi ish o'rinlarini yaratadi, aholining daromadlarini ko'paytiradi va hayot sifatini yaxshilaydi. 4. Iqtisodiy mustaqillikni ta'minlaydi: Ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish, davlatning iqtisodiy mustaqilligini mustahkamlash va tashqi omillarga qaramlikni kamaytirishga yordam beradi. 5. Innovatsiyalarni rag'batlantiradi: Ishlab chiqarish jarayonidagi raqobat yangi texnologiyalarni va yangi mahsulotlarni yaratishga undaydi, bu esa iqtisodiyotni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi².

Shuningdek, ishlab chiqarish tabiatdagi mavjud bo'lgan xomashyolarga insonning ta'sir etishi ya'ni ularning ko'rinishi, hajmi kabilarni o'zgartirish orqali iste'molga yaroqli holatga keltirish jarayoni hisoblanadi. Insonlar tabiatda mavjud bo'lgan tabiiy resurslar, ko'plab kimyoviy moddalardan foydalanib, ishlab chiqarish korxonalarini, zavodlar hamda fabrikalarni ishga tushirmoqda. Bunday joylar aholini ish bilan ta'minlab, ularning o'z ehtiyojlarini qondirishi uchun mablag' bilan ta'minlamoqda. Kishilar o'zlarining ongli, maqsadga muvofiq unumli mehnati bilan tabiat moddalarining shakllarini o'zgartiradilar va iste'mol uchun zarur bo'lgan mahsulotni vujudga keltiradilar. Mehnat jaryonida kishilar hamda tabiat o'rtasidagi moddalar almashinuvi bilan birga insonning o'zi ham har tomonlama kamol topib boradi, ya'ni kishilar o'zining mehnatga bo'lgan qobiliyatini, bilimini oshiradi va ularni amalda qo'llashni kengaytirib boradi. Shunday qilib, ishlab chiqarish jarayoni iste'mol qiymatlarni vujudga keltirish uchun maqsadga muvofiq qilinadigan harakatdir, tabiat yaratgan narsalarni inson iste'moli uchun o'zlashtirib olishdir, inson bilan tabiat o'rtasidagi modda almashinuvining umumiy shartidir, inson hayotining adabiy tabiiy sharoitidir³.

1-rasm

Ishlab chiqarish omillari yuqorida ko'rsatilgani kabi to'rtta hisoblanadi. Birinchisi tabiat aniqrog'i yer hisoblanib, u tabiatdagi barcha tabiiy resurslarni o'z ichiga oldi. Ikkinchisi, kapital – bu ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etadigan binolar, stanoklar va pul mablag'idir.

Uchinchisi, ishchi kuchi ya'ni mehnat – bu ishlab chiqarishda insonlarning jismoniy va aqliy qatnashishlari demakdir. To'rtinchisi, tadbirkorlik qobiliyati – bu ishlab chiqarish jarayonini yaratish, undagi barcha vaziyatlarga to'g'ri yondashish, bu paytda uni yanada rivojlantirish va uni inqirozlardan saqlab qolishdir⁴. Ishlab chiqarush infratuzilmasi esa korxonalar samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan transport, energetika, logistika, texnik xizmat va sanoat hududlaridan iborat qo'llab-quvvatlovchi tizimdir. U ishlab chiqarishning uzluksizligi, mahsulotlarni o'z vaqtida yetkazish, xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Rivojlangan infratuzilma korxonalar faoliyatini tezlashtiradi, investitsiyalarni jalb qiladi va iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi.

Xulosa Xulosa qilib aytganda, ishlab chiqarish inson hayotida va iqtisodiyotda muhim o‘rin tutadi. Chunki ishlab chiqarish orqali insonlar o‘z ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo‘lgan moddiy ne‘matlar va nomoddiy xizmatlarni yaratadilar. Ishlab chiqarish jarayoni qadim zamonlardan boshlab mehnat qurollarining paydo bo‘lishi, olovdan foydalanish, qishloq xo‘jaligi va chorvachilikning rivojlanishi bilan shakllanib, bugungi kunda sanoat, mashinalar va axborot texnologiyalari orqali yanada rivojlanib bormoqda. Bu jarayon jamiyat hayotini tubdan o‘zgartirib, mehnat taqsimoti va ixtisoslashuvning paydo bo‘lishiga olib kelgan. Shuningdek, ishlab chiqarish iqtisodiyotning markaziy harakatlantiruvchi kuchi bo‘lib, tovar va xizmatlarni yaratish orqali talab va taklifni muvofiqlashtiradi. Ishlab chiqarishning kengayishi yangi ish o‘rinlarini yaratadi, aholini ish bilan ta‘minlaydi va ularning daromad manbalarini oshiradi.

Tabiiy resurslarga inson mehnati ta‘sir etishi natijasida xomashyolar iste‘molga yaroqli mahsulotlarga aylantiriladi, zavod va fabrikalar faoliyati esa iqtisodiy jarayonlarning uzluksizligini ta‘minlaydi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, ishlab chiqarish omillari – tabiat, kapital, ishchi kuchi va tadbirkorlik qobiliyatining birgalikdagi ishtiroki ishlab chiqarish jarayonining samarali bo‘lishini ta‘minlaydi. Ishlab chiqarish infratuzilmasi esa korxonalar faoliyatini qo‘llab-quvvatlab, mahsulotlarni o‘z vaqtida yetkazish va xarajatlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Demak, ishlab chiqarish nafaqat moddiy boyliklar yaratish, balki insonning mehnatga bo‘lgan qobiliyatini rivojlantirish va jamiyat taraqqiyotini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sh. Shodmonovning “Iqtisodiyot nazariyasi” darslik kitobi 55 - bet.
2. Sh. Shodmonovning “Iqtisodiyot nazariyasi” darslik kitobi 20 - bet
3. https://www.google.com/search?q=ishlab+chiqarishning+inson+hayotiga+kirib+kelish+tarixi&sca_esv=f34621fe0ac54d90&ei=BdAtacuwOMmMwPAPkKjhyAc&ved=0ahUKEwiLx7nb9JyRAxVJBhAIHRBUGHkQ4dUDCBE&oq=ishlab+chiqarishning+inson+hayotiga+kirib+kelish+tarixi&gs_lp=Egxnd3Mtd2l6LXNlcnAiN2lzaGxYiBjaGlxYXJpc2huaW5nIGluc29uIGhheW90aWdhIGtpcmliIGtlbGlzaCB0YXJpeGkyCBAAGIAEGKIEMgUQABjvBTIIEAAYgAQYogQyCBAAGIAEGKIEMggQABiABBiiBEjTgAFQ2AxYtVpwAngBkAEAmAHcCaABtEKqAQ4yLTE0LjUuMS4xLjEuMbgBDMgBAPgBAZgCD6ACvxvCAgoQABhHGNYEGLADmAMAIAYBkAYIkgcIMi4wLjExLjKgB6VnsgcGMi0xMS4yuAetG8IHBTauOS42yAcy&sclient=gws-wiz-serp
4. https://www.google.com/search?q=ishlab+chiqarishning+iqtisodiyotdagi+ahamiyati&sca_esv=f34621fe0ac54d90&ei=6Nstaf6NKf2ywPAPkqmW4A0&oq=ishlab+chiqarishning+iqtisodiyotdagi+&gs_lp=Egxnd3Mtd2l6LXNlcnAiJWlzaGxYiBjaGlxYXJpc2huaW5nIGlxdGlzb2RpeW90ZGFnaSAqAggAMgUQIRigATIFECEY0AEyBRAhGKABMgUQIRigATIFECEY0AFI3JQCUIYFWKJXcAF4AZABAJgBwgKgAYouqgEIMC4xLjIwLjO4AQHIAQD4AQQGYAhagAuopwgIKEAAyRxxjWBBiwa8ICBxAhGAoYoAHCAgUQIRifBcICBhAAGBYHsICBRAAGO8FwgIIEAAYgAQYogTCAGUQABiABMICCBAAGBYHhgKwgIIEAAYiQUYogTCAGcQABiABBgNmAMAIAYBkAYIkgcIMS4wLjE3LjSgB7J6sgcGMi0xNy40uAfXKcIHCDauNi4xNS4xyAdY&sclient=gws-wiz-serp